

Margreet & Reina Crispijn

MELODIE *der*
HERINNERING

Roman

Margreet en Reina Crispijn

Melodie
der herinnering

Zomer & Keuning

Hoofdstuk 1

De angst had toegeslagen vanaf het moment dat de trein de grens gepasseerd was. Hij mocht niet meer in slaap vallen. Slapende mensen waren weerloos, slapende mensen liepen gevaar. Maar hij was zo vreselijk moe... Philip Rosen vocht vergeefs tegen de slaapverwekkende cadans van de wielen die over de rails bonkten. Een floers trok over zijn ogen. Hij dommelde weg.

Plotseling maakte de trein een scherpe bocht en helde daarbij zo over dat de jongen met een smak tegen het raam terechtkwam. Verschrikt opende hij zijn ogen.

‘Gladde banken, hè,’ zei de kleine vrouw tegenover hem.

‘Entschuldige... Ich meine... Excuse me...’ stotterde Philip Rosen. Een trek van angst vloog over zijn gezicht. Daar had hij zich bijna verraden. Duitsers waren in 1947 niet bepaald welkom in dit kleine regenland. Zou die vrouw tegenover hem...?

‘Je kunt gerust je landstaal spreken,’ zei de vrouw in perfect Duits. Haar grijsblauwe ogen namen de jongen bedaard op.

‘Dat wil ik niet eens! Ik haat die taal!’ wilde hij uitroepen, maar hij zweeg. Wat hij dacht, ging niemand aan, zeker niet die vreemde vrouw tegenover hem. Ze had een vriendelijk gezicht, maar dat zei niets. Mensen konden je met een lachend gezicht verraden. Hij keerde zich af en keek door de smerige ruiten naar buiten. Die vreselijke, alles doordringende regen die maar door bleef stromen. En hij was al zo rillerig. Als hij maar niet ziek werd...

Langzaam minderde de trein vaart. Hij zuchtte diep. Zou hij dan eindelijk die notaris vinden?

De trein kwam tot stilstand. Philip Rosen stond op, knikte kort naar de vrouwen verliet de coupé. Toen hij uitstapte, striemde een kille regenvlaag zijn gezicht. Huiverend trok hij zijn kraag hoog op en haalde een stuk papier uit zijn jaszak. Hij wou dat iemand hem kon vertellen waar die notaris woonde. Misschien wel de vrouw die bij hem in de trein had gezeten. Alleen vervelend dat hij zich zo afstandelijk had gedragen. Hij kon zich voorstellen dat ze niets van hem wilde weten. Hij draaide zich om.

Klara Busket liep over het perron. Ze tornde tegen de wind op. In de verte zag ze de jongen die in de trein tegenover haar had gezeten. Toen ze vlak bij hem kwam, sprak hij haar in het Engels aan. 'Kunt u me misschien helpen? Ik weet niet hoe ik bij dit plein moet komen.' Hij hield haar een stuk papier voor.

Ze keek er kort op. 'Je moet bij notaris Quirijn zijn? Die woont daar niet meer.'

'Is hij soms ook... verdwenen?' vroeg de jongen aarzelend.

'Nee, hij is verhuisd. Moet je hem vandaag nog spreken? Hij is namelijk voor een korte vakantie in het buitenland.'

Toen de jongen haar verbaasd aankeek, legde ze uit: 'Ik werk voor notaris Quirijn.'

'Wanneer komt hij terug?'

'Over een paar dagen.'

Klara Busket zag hoe een trek van moedeloosheid op het gezicht van de jongen verscheen. Hij ziet er slecht uit, dacht ze. Veel te mager. En die ogen... 't Zou me niets verbazen als hij ziek is.

'Heb je een adres waar je zolang kunt blijven?' vroeg ze.

De jongen schudde zijn hoofd.

Een plotselinge ingeving deed haar zeggen: 'Ga maar met mij mee, ik woon praktisch naast de notaris.'

'Dat kan ik niet doen,' mompelde de jongen.

'Je gaat liever naar een hotel,' begreep ze.

Een hotel... Zijn geld was bijna op. Waarom zou hij niet gebruik maken van het vriendelijke aanbod? Als alles volgens plan verliep, kon hij de vrouw toch later eenvoudig terugbetalen?

Ze keek hem trouwhartig aan. Hij overwon zijn trots.

'Ik wil graag op uw aanbod ingaan,' zei hij vormelijk.

Bijna opgelucht liep Philip Rosen met de vrouw mee.

'Je zou het toeval kunnen noemen, maar notaris Quirijn is mijn werkgever,' sprak Klara Busket. Zijzelf geloofde niet in toeval. Toeval was regie van de hemel.

Een stormvlaag deed haar struikelen. Haastig stak de jongen zijn hand uit en greep haar bij de arm.

'U mag mijn arm wel vasthouden,' bood hij aan.

Klara Busket lachte. ‘Graag. Maar vertel me eerst eens hoe je heet. Mijn naam is Klara Busket. Ik ben klerk bij notaris Quirijn.’
‘Ik heet Philip Rosen. Ik ben op zoek naar mijn familie.’

Emma van Boulogne zat in de diepe vensterbank. Ze keek naar buiten. Mensen op straat liepen dicht langs de statige huizen om nog enigszins beschutting te vinden tegen de striemende regenvlagen. Heerlijk, dacht Emma, niet naar school, zogenaamd ziek. Dat ging toch zo gemakkelijk, als je ouders op vakantie waren.

Achter haar in de kamer was Fien, de huishoudster, bezig. ‘Hartje, is het niet te koud bij dat tochtige raam?’ klonk haar bezorgde stem. Emma grinnikte. ‘Het tocht hier helemaal niet. Trouwens, ik ben niet van suiker, hoor, Fien.’

‘Ik heb je moeder, toen ze wegging, beloofd dat ik voor je zou zorgen en daar houd ik me aan,’ klonk het beslist.

‘Zeg, heeft juffrouw Busket een neef?’

‘Hoezo?’

‘Kom maar kijken.’

Fien haastte zich naar het raam.

Over de gracht liepen juffrouw Busket en een magere, lange jongen. Ze zwoegden tegen de wind op.

‘Dat moet wel familie zijn. Je loopt toch niet zo innig gearmd met een vreemde? Typisch, ik kan me die jongen niet herinneren. Op de begrafenis van de oude mevrouw Busket heb ik hem ook niet gezien,’ merkte Fien op.

Emma tikte tegen het venster en begon uitbundig te zwaaien.

Alleen juffrouw Busket wuifde terug. De jongen keek even schichtig omhoog, maar draaide zijn hoofd af.

‘Hij is vast erg verlegen,’ wist Fien.

‘Als je verlegen bent, kun je toch nog wel terugzwaaien?’ vond Emma. Ze moest straks maar eens even informeren wie die jongen was. Eindelijk afwisseling. Het was zo saai zonder haar familie. Gelukkig dat mam en Engel volgende week thuiskwamen. Engel... Ze grinnikte. Engel was notaris Quirijn, haar tweede vader. Nee, niet stiefvader. Notaris Gijsbert Quirijn was veel te aardig voor het woord stiefvader. Emma noemde hem ‘Engel’. Elke keer als ze hem zo aansprak, bloosde hij. Hij was nog steeds niet aan de aanspreek-

titel gewend.

‘Kom, ik ga even een luchtje scheppen.’ Emma sprong bevallig van de vensterbank.

‘Niks ervan, je bent toch ziek?! En dan in dit hondenweer! O, wacht, je gaat zeker naar de bureu. Je wilt alleen maar weten wie die jongen is,’ sputterde Fien tegen.

‘Jij ook, Fieniepienie.’ En weg was Emma.

‘Als ik het niet dacht.’ Marie Houtman, de huishoudster van juffrouw Busket, liet Emma binnen. Marie was een prachtige verschijning met helderblauwe ogen en donker haar.

‘Wat niet dacht?’ vroeg Emma. Haar grote groene ogen keken Marie onschuldig aan. Ze zwaaide haar lange, steile blonde haren met een sierlijke gebaar over haar schouders.

‘Jij wilt weten wie die jongen is. Eigenlijk moest ik je het huis uitzetten, want ik weet precies wat er gaat gebeuren.’

‘Ik word heus niet verliefd, als je dat soms denkt!’

‘Nee, misschien niet verliefd, maar ik ken jou. Jij wilt alles wat zelig en ziek is in je armen sluiten en vertroetelen.’

‘Is die jongen ziek?’

‘Ja, en zielig... Tenminste, hij ziet eruit als een verzopen kat.’

‘Och toch.’

‘Zie je wel, je begint al te snotten en je hebt hem nog niet eens gezien.’

‘Ik snotter niet en...’

‘Marie, wie is dat?’ klonk de stem van juffrouw Busket.

‘Ik ben het, juffrouw Klara, Emma. Ik ben een beetje ziek...’ Marie liet een hartgrondig gesnuif horen.

‘... en toen dacht ik: ik ga even gezellig naar de bureu.’ Emma deed net of ze Marie niet hoorde.

‘Daar doe je goed aan. Kom maar verder, Emma.’

‘Ja, ga vooral apies kijken,’ mompelde Marie.

Diep weggedoken in een van de fauteuils zat de jongen. Zijn haar hing slui en nat over zijn voorhoofd. Donkere schaduwen lagen onder zijn koortsachtige diepbruine ogen. Een deken hing over zijn schouders. Hij probeerde overeind te komen.

‘Ik ben Emma van Boulogne. Sta vooral niet op,’ zei het meisje. ‘Je

bent ziek.' De vijftienjarige Emma had een groot zwak voor alles wat ziek, misselijk en half dood was. 'Je hebt koorts. Er moet een dokter komen. Ik weet een goeie: Ton, Ton Kingma.' Ze sprak zo snel, dat ze struikelde over haar woorden. 'Hij is erg aardig en je hoeft vast niets te betalen. Hij...'. Ze zakte naast de stoel neer en greep de magere handen van de jongen.

'Emma,' kwam de kalme stem van Klara Busket, 'deze jongen heet Philip Rosen. Hij is op zoek naar zijn familie. Daarom wou hij de notaris spreken. Hij verstaat alleen Engels en Duits.'

De jongen keek niet-begrijpend toe. Wat was er met dat meisje? Waarom greep ze zijn handen beet? Kende ze hem? Ze keek alsof ze op het punt stond om in tranen uit te barsten. Voorzichtig wrong hij zijn handen los. Aarzelend zei hij: 'Ik u ein wenig... ein wenig verstehen... verstaan.'

Verrast keek Klara Busket hem aan. Sprak deze jongen Nederlands? Emma snufte en kwam overeind.

'Neem me niet kwalijk.' Wat had ze zich weer aangesteld. Maar die jongen keek zo... zo zielig uit zijn ogen.

'Marie heeft net theegezet. Je drinkt toch wel een kopje mee?' redde Klara Busket de situatie.

Marie trok haar wenkbrauwen op en keek Emma vragend aan.

'Graag,' mompelde het meisje. Ze durfde amper meer naar de jongen te kijken. Wat zou hij wel niet van haar denken?

'Wanneer komen je ouders thuis?' vroeg juffrouw Busket.

'Volgende week,' antwoordde Emma. 't Is wel saai in huis zonder mama en Engel. Vooral nu Louise, Bernice en Ollie niet meer thuis wonen.'

'Engel?' Klara Busket keek haar vragend aan.

'Mijn tweede vader,' verduidelijkte Emma.

Klara Busket schoot in de lach. Die statige notaris met 'Engel' aanspreken... Echt iets voor Emma.

Ze legde Philip Rosen uit waarover ze met Emma aan het praten was. De notaris die hij wilde spreken, was Emma's stiefvader.

'Nee, geen stiefvader; daar is hij veel te aardig voor. Hij is mijn tweede vader,' onderbrak Emma haar.

De jongen begon te lachen. Zijn hele gezicht veranderde. Hij zag er opeens knap uit. Emma werd er warm van.

‘Emma, zouden we een pyjama kunnen lenen? Ik denk dat notaris Quirijn daartegen geen bezwaar zal hebben.’

Emma knikte. Ze was blij dat ze iets voor de jongen kon doen, al was het maar een pyjama halen.

‘Hij is knap, Fien, als hij lacht. Hij heeft prachtige donkere ogen. En Fien, hij is op zoek naar zijn familie.’

‘Lieve help, dan is-ie zeker joods. Waarom zoekt hij hier in Holland en waarom niet in Duitsland?’ wilde Fien weten.

‘Dat weet ik niet, maar hij wil met Engel spreken. Daarom is hij hier.’

‘De notaris is een slimmerd. Die kan hem vast verder helpen. Ik ga naar beneden. We eten straks maar weer in de keuken. Ik heb heerlijke soep gemaakt en ik ga pannenkoeken bakken.’

‘Die heb ik echt nodig om aan te sterken,’ lachte Emma.

‘Ach mallerd.’

De bel ging.

‘Verwacht jij iemand, Fien?’

‘Welnee hartje, dat is vast iemand voor het kantoor.’

Er klonken stemmen.

‘t Lijkt wel of ik Bernices stem hoor,’ zei Emma. Ze rende weg naar de grote, deftige hal.

‘Bernie?!’ Ze vloog een slank, donker meisje met hazelnootbruine ogen om de hals.

‘Me myself in eigenste persoon. Wat heerlijk om thuis te komen en zo ontvangen te worden.’

Bernice van Boulogne keek haar jongere zusje lachend aan.

‘Wat heb je met je ogen gedaan?’ Emma keek naar de zwarte kohl-lijnen om Bernices ogen, die bij de ooghoeken samenkwamen in een rechte streep.

‘Dat doet iedereen op die school. Vind je het niet interessant staan?’

Bernice liep de hal door en bekeek zichzelf in de grote spiegel. ‘Het heeft wel wat, vind ik. We lijken allemaal een beetje op een Egyptische mummie.’

Emma schoot in de lach.

‘Em, ik ruik groentesoep, kan dat kloppen?’ Bernice deed haar kletsnatte jas uit en hing hem aan de kapstok.

‘Ja, en we eten in de keuken.’

‘Grandioso.’

‘Hè, heerlijk dat je er bent. Het is zo saai zonder jullie en mama en Engel.’

‘Daarom ben ik hier ook. Ik dacht: die arme Emma zit daar moederziel alleen in dat grote huis,’ overdreef Bernice.

‘Kon je zomaar weg?’

‘Die mensen op school missen me niet eens.’

‘Je vindt het er niet leuk, hè Bernie?’

‘Ach... leuk... Ik had me het anders voorgesteld. Maar Em, ik wil even niet aan die school denken.’

Bernice van Boulogne zat op de kunstnijverheidsschool in Amsterdam. Ze woonde op een etage in een statig huis in de Jan Luyckenstraat, dat eigendom was van notaris Quirijn. Met tien minuten lopen was ze bij school. Ze hadden het getroffen met hun nieuwe vader, dacht Bernice waarderend. Als ze aan haar eigen vader dacht... Ze rilde even.

‘Waar denk je aan?’ vroeg Emma.

‘Niets. Kom mee, ik rammel van de honger.’

Ze liepen door de hoge, lange gang naar de trap die naar de benedenverdieping leidde. De keuken lag onder het huis en keek uit op de tuin.

Met z’n drieën zaten ze aan de lange keukentafel.

Fien had Bernice eerst verbijsterd aangekeken. ‘Wat heb jij met je ogen uitgevoerd?’

‘Vind je het niet geweldig, Fien?’ vroeg Bernice.

‘Och, ik moet even wennen,’ merkte Fien aarzelend op. ‘Je hebt van jezelf zulke mooie ogen. Er hoeven echt geen lijntjes omheen.’

Fien bakte pannenkoeken op de Aga-cooker, het grote zwarte fornuis dat tegelijkertijd ook de keuken verwarmde. Behendig gooide ze de pannenkoeken de lucht in en ving ze met een routineus gebaar op. De plotseling aanwakkerende wind joeg fluitend door de pijp van het fornuis. In de schoorsteen knarsten de rookkleppen tegen elkaar.

‘Hoor me die storm nou eens tekeergaan!’ zei Fien. ‘Gelukkig hoeft niemand er vanavond meer uit. Wie wil deze pannenkoek?’

Emma hield haar bord bij. Daarna schepte ze met haar lepel een flinke hoeveelheid stroop uit de kan en tekende krullerige letters op

haar pannenkoek.

Jammer... dat Louise en Ollie... er niet zijn. Dan was het... helemaal gezellig geweest,' sprak ze, terwijl ze smakkend de rest van de stroop van haar lepel likte.

'Wat ben je toch een viespeuk,' grilde Bernice. 'Dat kun je toch ook niet doen bij een diner?!'

'Dit is geen diner. Bij een diner krijg je geen pannenkoeken. Helaas.' Emma haalde haar schouders op. Ze pakte een schone lepel en roerde voor de tweede maal in de stroop. 'Blijf je hier of ga je morgen weer terug?' vroeg ze vervolgens aan Bernice.

'Ik zou wel willen blijven, maar ik heb afgesproken met Maartje. Ze komt morgenavond bij me eten.'

'Ik wou dat ik daar ook bij kon zijn,' zei Emma een beetje jaloers.

'Zo gauw je die school hebt afgemaakt kom je toch ook naar Amsterdam?' merkte Bernice troostend op.

'Ik zou op het moment niet graag in Ollies schoenen staan,' zei Bernice. 'Dat ontgroenen moet geen pretje zijn. Als je al die verhalen hoort... Emma, ga nu niet meteen druppen. Jij kunt ook nergens tegen. Ik overdrijf een beetje. Ollie wilde toch zelf bij het corps? Hij kan wel tegen een stootje.'

'Ja, maar ik vind die kale hoofden zo afschuwelijk,' snuffte Emma.

Ze moest onwillekeurig denken aan die dag dat ze gedwongen toe moest zien hoe meisjes en vrouwen die in de oorlog met de Duitsers bevriend waren geweest, kaalgeschoren werden.

'Nou, denk dan maar aan iets anders, aan iets leuks.'

'Bernice...' – de ogen van Emma begonnen te stralen – '... er zit een jongen bij juffrouw Busket. Hij heet Philip Rosen en hij is op zoek naar zijn familie. Fien zegt dat hij waarschijnlijk joods is. Hij heeft prachtige ogen en als hij lacht...'

'Niet zo haastig,' onderbrak Bernice haar. 'Wat is dat voor een jongen en hoe komt hij bij Klara Busket?'

'Ze heeft hem meegenomen uit de trein. Hij wilde Engel spreken, maar hij wist het adres niet. Hij zag er zo verlaten en ziek uit, dat juffrouw Busket hem meegenomen heeft naar haar huis.'

'Hoe oud is die Philip Rosen?' wilde Bernice weten.

'Dat weet ik niet. Ik denk tweeëntwintig of drieëntwintig.'

'Dus veel te oud voor jou, hartje,' besliste Fien. Emma mocht eens

op gedachten worden gebracht. Ze keek naar Bernice. ‘Misschien is hij wel iets voor jou.’

‘Ik trouw niet,’ merkte Bernice beslist op. ‘Om met Marie te spreken: aan mijn lijf geen polonaise.’

Die jongen is ook niets voor jou, dacht Emma tevreden. Bernice werd altijd kriegel van zielige mensen.

‘Wil je een leuk nieuwtje horen over Louise?’ vroeg Bernice, terwijl ze een flink stuk pannenkoek in haar mond propte.

‘Wat is er met je zuster? Gaat ze nu eindelijk eens trouwen?’ zei Fien. Bernice wees met haar mes op haar mond. Even wachten, gebaarde ze.

‘Jij met je trouwen,’ zei ze, toen ze haar mond leeg had. ‘Net of dat het allerbelangrijkste is in iemands leven. Nee, Lou zit in Engeland en wordt beroemd. Ze doet een liederenrecital in Covent Garden.’

‘Misschien mag ze wel zingen voor de Engelse koning,’ bedacht Fien. Haar stem klonk beslist eerbiedig.

Bernice deed net alsof ze van haar stoel viel. ‘Hemeltje, hemeltje, good gracious me, zingen voor de Britse vorst,’ riep ze met lange, trillende uithalen.

‘Spot er maar mee,’ zei Fien gepikeerd.

‘O Fientje, wat kijk jij toch altijd op tegen die zogenaamd hooggeplaatsten. In gedachten moet je ze zien vlak voor ze naar bed gaan. Zie je koning George al staan... zonder pak... alleen in zijn hemd en z’n lange onderbroek met kroontjes erop geborduurd?’

Emma zag het voor zich en schoot in de lach.

‘Stik niet in je pannenkoek, hartje,’ waarschuwde Fien, ‘en jij...’ – ze keek Bernice vermanend aan – ‘... mag weleens wat meer eerbied tonen voor hen die in hoogheid zijn gezeten...’

‘... en over ons gesteld zijn,’ maakte Bernice de zin lachend af. ‘Dat mochten ze willen, Fien. Ik pieker er niet over om me te laten betuttelen door zo’n deftige hotemetoot.’

‘Alsof ik Marie hoor,’ zuchtte Fien.

‘Marie heeft groot gelijk. Wanneer komen mams en de notaris eigenlijk thuis?’ vroeg Bernice.

‘Volgende week dinsdag. En die notaris is nu je vader,’ antwoordde Fien.

‘Ik ben er nog steeds niet aan gewend,’ sputterde Bernice. Hoewel

haar eigen vader al een tijdje dood was en Bernice niet van hem gehouden had, kostte het haar moeite om notaris Quirijn met papa, pa of vader aan te spreken.

‘Je gebruikt anders wel zijn naam,’ merkte Fien afkeurend op.

Hoe kon je in vredesnaam je familienaam, en nog wel zo’n mooie, inwisselen voor de naam van een man die je vader niet eens was?

‘Dat is heel iets anders,’ vond Bernice. Ze was niet van plan de reden voor de verandering aan Fien uit te leggen. Mama was de enige die haar begreep en dat was genoeg.

Emma keek haar zusje aan. Plotseling wreef ze met haar hand over haar ogen. Vreemd, ze werd toch niet scheel? Ze deed haar ogen dicht en toen weer open. Gelukkig, dat vreemde beeld was weg. Een ogenblik had ze gedacht dat er twee Bernices waren.

‘Wat is er met jou aan de hand?’

‘Ik dacht even dat ik scheel werd. Ik zag jou zomaar dubbel.’

Emma zag wel meer vreemde dingen. Volgens Fien was Emma helderziend.

‘Misschien moet je wel een brilletje,’ plaagde Bernice.

‘O nee, alsjeblieft niet!’

Er klonken voetstappen op het tuinpad. De deur zwiepte open. Een windvlaag joeg een stoet natte bladeren de keuken in.

‘Dicht die deur!’ riep Fien uit.

‘Moet ik soms door het sleutelgat kruipen?’ klonk de verongelijkte stem van Marie Houtman. ‘Wat een weer. Je zou een hond nog niet naar buiten sturen.’

‘Mens, wat mopper je weer!’ riep Bernice uit.

‘Zo, ben jij er ook? Had je geen school? Als de kat van huis is, viëren de muizen feest,’ merkte Marie op. ‘Wat heb je in vredesnaam met je ogen gedaan?’

‘Hoe vind je het?’ klonk de wedervraag.

‘Als je op een clown wilt lijken, is het je aardig gelukt.’

‘Wat zijn we weer aardig vandaag. In plaats van dat je blij bent dat je me ziet...’ Bernice klonk verongelijkt, maar ze lachte. Ze kende Marie en vond haar een geweldig mens. Toen met papa... Niet meer aan denken. Wegstoppen in de verste uithoeken van je gedachten.

‘Doe je je jas niet uit?’ vroeg Fien.

‘Nee, ik moet weer terug. Ik wilde alleen vragen of ik even mag

opbellen naar de dokter. Die logé van juffrouw Busket is nogal ziek.’
‘Hij gaat toch niet dood?’ vroeg Emma paniekerig.
‘Vrouwtje, hij heeft koorts. Hij ligt echt nog niet op sterven.’
‘Zal ik Ton Kingma bellen?’ bood Bernice aan.
‘Als je dat wilt doen, graag,’ zei Marie opgelucht. Ze hield nog steeds niet van telefoneren. Dat gebabbel in zo’n hoorn...
Bernice verliet de keuken om even later terug te komen.
‘Hij komt over een halfuur. Hij moest eerst nog naar een andere patiënt.’
‘Als we die jongen maar zolang in leven kunnen houden...’ klonk Marie bezorgd. Met een schuin oog keek ze naar Emma, die onmiddellijk overeind vloog.
‘Hartje, luister toch niet naar Marie. Ze plaagt je alleen maar,’ merkte Fien op.
‘En het lukt altijd,’ lachte Marie. ‘Kom ik ga. Ik zal goed voor de stervende zorgen.’
Emma griste woedend de laatste pannenkoek van de schaal en smeed hem in de richting van Marie. Die was sneller. De deur klapte dicht. De pannenkoek bleef even tegen het glas van de deur kleven en viel toen met een doffe plof op de grond.

Hij droomde van een groot bos. De donkere, dunne bomen rezen kaal en zwart op uit de harde grond. Nergens was een plaats om weg te schuilen. Hij rende. Achter hem klonk het geluid van knetterende motorfietsen, gesnuif en gegrom van woedende honden. Waar moest hij heen? Kon niemand hem dan helpen? Opeens greep iemand zijn handen vast.

‘Kom maar, wij brengen je naar een dokter,’ zei een stem. Hij keek in de groene ogen van een lief, smal gezicht. De ogen werden groter, werden groener... Het gezicht week. Een enorm heideveld afgezet met hoge, betonnen palen waar draden doorheen waren gespannen, strekte zich voor hem uit. Het begon te sneeuwen. De stilte was immens. Een gevoel van dreiging beving hem. Hij keek om. Een groene legerwagen kwam geluidloos op hem af. De zwarte ruiten leken te grijnzen. Hij moest rennen. Weer wist hij dat hij het niet zou halen. De wagen zou over hem heen denderen. Hij schreeuwde het uit...

‘Word eens wakker.’

Philip Rosen opende zijn ogen. Eerst wist hij niet waar hij was.

Toen herkende hij vaag de vrouw die aan zijn bed stond. De vrouw uit de trein... Buske... Busket.

De man die naast haar stond, boog zich naar hem toe en zei: ‘Ik ben dokter Kingma.’

Hij pakte de hete hand van de jongen. De greep van de handen was koel en geruststellend. De mouw van het veel te wijde, zijden pyjamajasje gleed omlaag. Een rij donkere cijfers werd zichtbaar op de bleke, stakerige arm. De blik van Ton Kingma ging omhoog naar de sleutelbeenderen die door de pyjamastof heen staken. Er werd hem een heleboel duidelijk. Deze jongen had in een kamp gezeten en was zwaar ondervoed. Dan kon zelfs een verkoudheid iemand de das omdoen. Hij nam de temperatuur op en beluisterde met zijn stethoscoop de longen.

‘Is het longontsteking?’ vroeg Klara Busket bezorgd.

‘Nee, maar helemaal schoon klinkt het niet. Hij heeft een zware verkoudheid opgelopen. Daarbij is hij veel te mager. Ik zal iets voor de koorts geven, zodat hij een beetje rustig kan slapen. Veel drinken en als het kan, bijvoeden.’ Hij keek Klara Busket aan. ‘Bent u wel in orde? U ziet zo wit.’

‘Met mij is alles goed. Ik ben alleen wat moe.’

‘U moet goed op uzelf passen, hoor. Niet te veel vermoeien en er kan best nog een dikke tien pond bij. Is hij...’ Ton Kingma wees op de jongen, ‘... familie van u?’

‘Nee, ik kwam hem tegen in de trein.’

Ton Kingma schreef een recept uit. ‘Laat Marie dit vanavond nog maar even halen. De apotheek is tot tien uur open.’

‘U kunt mij de rekening sturen.’

‘Ja, vast.’

‘Ik meen het. U komt nota bene door dit akelige weer naar een jongen die niet eens uw patiënt is. Daarbij is het ook nog eens avond. Dat telt dubbel. En ik heb geld genoeg.’

‘Ik zal u een vette nota sturen,’ beloofde Ton Kingma.

Hij stond op. ‘Ik kom morgen nog even voor de zekerheid langs.

Eerlijk gezegd verwacht ik geen complicaties. En als ik u was, ging ik vanavond vroeg naar bed.’

Hij nam afscheid. Er stonden nog drie visites op zijn lijstje.

‘Waarom doet u dit allemaal?’ fluisterde de jongen in gebrekkig Nederlands.

‘Ik kon je toch niet laten staan op dat winderige perron? Ga maar slapen.’ Klara Busket sprak extra langzaam, zodat hij haar goed kon verstaan. ‘Maak je maar geen zorgen. Alles komt voor elkaar. Ik blijf zolang bij je.’

Klara Busket streek even met haar hand over zijn hoofd. Toen ging ze op de stoel naast het bed zitten.

Op de een of andere manier voelde de jongen zich daardoor veilig, niet meer zo rampzalig alleen.

Hij mompelde nog wat verward voor zich uit.

‘Wat zeg je?’ Klara Busket kon de woorden niet goed verstaan.

‘Niet allemaal slecht,’ herhaalde hij amper hoorbaar.

Toen viel hij in een diepe, droomloze slaap.

Hoofdstuk 2

Het achterbalkon van lijn zestien was open. De lattenvloer was glad van de natte voetstappen. Het rook in de tram naar vochtige kleding en verschaalde rook. Maartje Gerlach, bijna zeventien jaar oud, haalde even haar neus op. Ze kon niet goed tegen luchtjes. Een windvlaag deed haar huiveren en ze trok de kraag van haar jas wat hoger in haar hals. Ze keek de volle tram in, snoof nog eens en besloot op het balkon te blijven.

Het was al koud voor oktober. De keien van de Leidsestraat glinsterden in het licht van de straatlantaarns die net aan waren gegaan. Amsterdam in de regen.

‘Halte Concértgebouw,’ riep de conducteur op een verveelde toon. Zijn dienst zat er bijna op en hij verlangde naar huis. Door en door koud was hij geworden op de tram. Even keek hij naar de grauwe lucht. Een bulk nattigheid krijgen we nog. Als dat maar geen sneeuw wordt. Het is er koud genoeg voor, dacht hij.

Maartje Gerlach sprong van de treeplank van de tram en stak vanaf de vluchtheuvel de straat over. Aan de voorkant van het Concertgebouw hingen aanplakbiljetten. Onderaan zag ze een bescheiden affiche: Kleine zaal: Lieder van Sweelinck tot Sweers; Louise van Boulogne, sopraan...

Een gevoel van trots overviel haar. Louise van Boulogne was haar nichtje. Niet haar liefste nicht. Eerlijk gezegd, haar minst lieve nicht... Maar toch: familie.

Louise had een prachtige stem. Ze zag er prachtig uit ook. Jammer dat die affiche niet een beetje uitbundiger was. Zoals bij de bioscoop op het Damrak bijvoorbeeld. Ze zag het voor zich: Louise tussen kerstslingers, groene takken en kaarsen. Met een lage jurk, half gesloten ogen en een breed geopende mond waaruit een sliert muzieknoten kwam die boven haar hoofd in een tekstballon eindigde. Lachend om het beeld dat ze opriep en dat helemaal niet paste bij Louise, sloeg ze de weg naar de Jan Luyckenstraat in.

Maartje was op weg naar Bernice bij wie ze zou logeren. 's Avonds zouden ze samen een bijeenkomst bijwonen waar voorlichting werd gegeven over emigratie naar Canada. Niet dat Maartje zelf wilde emigreren. Ze moest er niet aan denken. Weg uit je land. Weg bij je familie.

Ik zou na de eerste duizend meter op zee half dood zijn van heimwee naar mijn familie; na de tweede duizend zou ik grienen om mijn vrienden en na de derde duizend zou ik zelfs mijn vijanden missen! Daarna zou ik overboord springen en terugzwemmen, dacht ze opgewekt.

Maartje wilde de voorlichtingsavond bezoeken omdat Wieger er een radioverslag van moest maken. Hij werkte sinds een half jaar bij een omroeporganisatie. Maartje, die toch al van plan was om een paar dagen bij Bernice door te brengen, vond het een goede gelegenheid om haar broer eens te bekijken als hij 'in functie' was. En ze kon Amsterdam weer eens zien. Ze was er een paar keer eerder geweest, net nadat de oorlog was afgelopen. Deze logeerpartij greep ze aan om de kennismaking te hernieuwen en ze verheugde zich erop.

Ze liep langs de huizen en wierp een blik in de etalage van een viool-

bouwer. Er stond een cello en er lagen een paar violen. Donkerbruin glansde het hout van de instrumenten haar tegemoet. Ernaast lagen strijkstokken in verschillende lengtes. De handvatten waren ingelegd met parelmoer en weerkaatsten het licht van de lamp die de etalage bescheen. Met vlugge passen liep ze verder en vijf minuten later stopte ze voor het hoge herenhuis. Het portiek had lichtgele tegels met halverwege een bruine rand waarin bloemmotieven waren verwerkt. Maartje streek met haar wijsvinger over de maïsgele bloemen. Ze voelden ribbelig aan onder haar vingertop.

Op de deurpost stond: Bernice Quirijn, 3x bellen.

Maartje trok drie keer aan de bel. Ergens ver weg hoorde ze het klingelen. De deur ging open en ze klom de eerste trap op. Het rook er naar gebakken uitjes. Ze realiseerde zich opeens, dat ze vanaf twaalf uur niets meer had gegeten.

‘Eindelijk. Wat heb je er lang over gedaan!’ Bernice stond in het half donkere portaal boven aan de tweede trap. ‘Kijk uit, want de loper ligt hier en daar los,’ waarschuwde ze. ‘Hoe is het thuis? Hoe is het met oom Antheun en tante Berna en hoe is het met Debora en wanneer komt die tweeling van Fanny nu eens? Ik heb gisteren van Emma gehoord dat ze precies op een baboeschka-poppetje lijkt. Zo’n plomp poppetje, waar er nog vijf in zitten. Enfin, dat is dan bij haar niet het geval, hopen we maar. Het is ook echt iets voor Fanny om een tweeling te krijgen. Altijd royaler dan de gemiddelde mens!’ Bernice trok Maartje de donkere hal door, pakte haar de jas af en duwde haar de kamer in.

Maartje lachte om de woordenstroom. Ze schudde haar donkere haar los en haalde er een hand door.

‘Op welke vraag moet ik het eerst antwoorden?’

Bernice legde de jas over een stoel en pakte een ketel van de kachel die in een hoek van de kamer stond. Ze vulde een porseleinen theepot met kokend water, terwijl ze door babbelde: ‘De tweeling van Fanny natuurlijk. Zo lekker handig lijkt me dat, in één klap twee kinderen. Wat zeiden haar schoonouders? Zeker wel een verrassing. Ga zitten, ga zitten...’

Gewoonlijk was Bernice niet zo spraakzaam. Ze wist zelf niet goed waarom ze zo blij was met de komst van haar nichtje. Of het moest

zijn om de nuchtere genegenheid die met Maartje meekwam en die Bernice herinnerde aan de Karmelhof, de boerderij waar Maartje woonde.

Bernice zette de theepot naast de ketel terug op de kachelplaat, duwde Maartje in een lage stoel en nam zelf plaats op een kruk bij het raam.

Maartje tuitte haar mond en herhaalde. 'Verrassing? Dat kun je wel zeggen en wel meer ook. Mevrouw Wirsing vond het eigenlijk nogal gênant. Toen Fanny vertelde dat ze een tweeling zou krijgen, keek ze alsof ze haar op iets onzedelijks had betrappt. Ze vroeg meteen wat Alex daar wel van vond en of ze al toe waren aan twee kinderen.'

Bernice knikte en schoof met één voet Maartjes tas onder de tafel. De Genemuiden mat krulde omhoog en ze schoffelde met haar voeten om hem weer glad te krijgen.

'Dat verbaast me niets. Wat zei Fanny terug? Alex vindt één ook genoeg. De lelijkste geven we weg?'

Maartje lachte. In de verte hoorde ze het knerpend hoge geluid van een tram.

'Fanny bleef er doodkalm bij. Toen Alex thuiskwam werd moes dag weer goed. Tegen hem zei ze alleen maar dat ze hoopte dat het jongetjes zouden worden!'

'Natuurlijk! Jongetjes zijn gemakkelijker te manipuleren. Daarom wil ze die liever dan een stel meiden.'

'Ze wonen gelukkig niet naast de deur, en manipuleren... daar is Fanny altijd nog zelf bij. Zeg, wat woon je hier toch leuk.' Maartje veranderde van onderwerp en keek goedkeurend rond.

'Het heeft zo z'n voordelen om een stiefvader te hebben die huizen bezit,' stemde Bernice in. 'Zullen we naar de keuken gaan? Ik hoop dat je honger hebt. Ik ben een grote pan stampot aan het maken. Met gebakken uitjes en kaas. Hoe laat begint die toestand vanavond eigenlijk?'

Maartje keek naar een kleine keukentafel, die gedekt was voor twee personen en ging zitten op een lichthouten stoel.

'Acht uur... en wat mij betreft, beginnen we meteen te eten. Ik rammel! Vertel me ondertussen hoe het is bij jullie thuis. Ik zag een aanplakbiljet van Louise bij het Concertgebouw hangen...'

Toen ze die avond tegen achten naar de Overtoom liepen, was de

regen overgegaan in natte sneeuw. De zaal waarin de voorlichting voor emigranten werd gegeven, bevond zich op de eerste etage. Het was al vol toen Bernice en Maartje arriveerden. Er waren veel echtparen en wat jongemannen tussen de twintig en de dertig.

Aan de andere kant van de zaal zag Maartje haar broer staan. Hij was druk in gesprek. Maartje besloot hem niet te storen. Met moeite vonden ze nog twee plaatsen naast een echtpaar. Door de zaal liepen een paar meisje met koffiekannen. De vrouw naast Maartje haalde een paar kopjes uit haar tas.

Bernice boog zich half naar voren en keek met grote ogen toe hoe de vrouw ook lepeltjes uit een wit servet pakte en in de kopjes zette.

‘Kijk eens aan. Voorbereid op een picknick! Zelfs bestek heeft ze bij zich,’ fluisterde ze verbaasd.

De vrouw had goede oren. Ze kleurde en zei toen: ‘Die nemen we altijd mee naar vergaderingen. Er zijn vaak te weinig kopjes.’

Maartje knikte. De meeste dingen waren nog op de bon.

‘Er zullen toch wel kopjes voor ons zijn.’ Bernice had trek in koffie en keek rond.

Er kwam een meisje dichterbij met een grote geëmailleerde kan.

Uit de tuit kwam een sliert witte damp.

‘Net vers... Hebben jullie zelf bekers meegenomen? We zijn er al doorheen.’ Ze keek naar Bernices handen.

Spijtig schudde Bernice haar hoofd. De koffie rook heerlijk. Die zou ze toch niet mislopen?

‘We zijn al kopjes aan het afwassen, maar...’ begon het meisje.

‘Ik heb nog wel wat.’ Bereidwillig opende de vrouw naast Maartje de grote tas en haalde er twee kroezen uit. Geboeid keek Bernice naar de tas. Hij was gemaakt van riet en de bovenranden waren afgewerkt met rood-witte boerenbont stof. Zo stelde zij zich vroeger een toverkarbies voor. Zo’n tas waar alles uit kon komen, van een baljurk tot een paar zilveren muiltjes.

‘Graag,’ zei Maartje in Bernices plaats. Even later nipte ze aan koffie die zo heet was dat ze haar handen bijna aan de metalen beker brandde.

Haar buurvrouw keek tevreden toe. ‘Ik zeg maar zo... beter méé verlegen, dan óm verlegen.’ Ze vouwde haar armen en legde ze op de tas.

Maartje dacht aan tante Witje, de tante van haar vader, die bij hen inwoonde. Ze had een hekel aan overbodige dingen en haar devies was: beter óm verlegen dan méé verlegen.

Tante Witje heeft niet altijd gelijk, dacht ze.

Bernice boog zich voor Maartje langs en opende het gesprek.

‘Wilt u emigreren... Waarom eigenlijk?’

De man veerde op. ‘Veel land in Canada. Beste grond ook.’ Hij maakte een gebaar tussen duim en wijsvinger.

Zijn vrouw trok zorgelijk met haar mond. ‘Misschien.’

Die was nog niet zeker, dacht Maartje.

‘En dan alle regels die ze hier voor ons bedenken. Dit moet, dat moet!’ De man leunde voorover en sloeg links en rechts op zijn knie.

‘De wereld hier wordt ook steeds slechter en zedelozer.’

Hij nam Bernice op, die er in een grijze rok en een donkerblauwe trui degelijk uitzag. Gerustgesteld ging hij verder: ‘En dan nu weer die ellende in Indië, waar je hoe langer hoe meer over hoort. Mijn kinderen kunnen hier straks niet meer veilig wonen. De nazi’s zijn nu weg, maar straks komen de Russen, let op mijn woorden.’

Hij gebaarde naar een deur achterin die net openging. Er verscheen een lange blonde man met lichte wenkbrauwen die vreemd afstaken tegen de gebruinde huid.

Bernice glimlachte. ‘Daar heb je de eerste Rus al. Het zou kunnen met zo’n uiterlijk!’

Maartje wilde kijken, maar net op dat moment kwamen er door een deur achter het podium drie heren binnen. Een van hen begon met een nasale stem: ‘Dames... en heren. Uw aandacht alstublieft. Wij zijn hier vanavond bij elkaar gekomen om de mogelijkheden... van een nieuw leven... in een nieuw land... te onderzoeken. Ik verzoek u met klem ná de pauze te roken!’ Streng keek hij in de richting van een paar jongens die rookwolken voor zich uit bliezen.

‘Zo, dat treft slecht. Ik heb geen sigaretten bij me en ik rook niet,’ merkte Bernice vrolijk op, ‘maar als het echt verplicht is, leen ik er wel één!’

Maartje giechelde en schudde haar hoofd. Bernice was in een baldadige stemming.

‘En dan ook een hartelijk welkom voor de verslaggever Wieger Gerlach, die hier vanavond is om alle mensen in het land die hier van-

avond niet kunnen zijn, op de hoogte... eh... mee te laten genieten!' Hij tikte op de microfoon en gebarde naar Wieger.

'Alle mensen in het land die hier niet kunnen zijn. Nou nou. Dat zijn er zo'n slordige tien miljoen.' Bernice vond de voorzitter geen wonder van welsprekendheid.

Maartje stootte haar aan. 'Ga nu niet zitten klieren, Bernie.'

'Kind, ik pieker er niet over,' zei Bernice. Ze nam nog een slok koffie en keek rond.

Wieger, nog steeds aan de overkant van de zaal, keek hun richting uit. Maartje ving zijn blik op en wuifde onopvallend.

'We laten u eerst een film zien,' vervolgde de voorzitter. 'Daarna geeft de heer Riepma hier' – hij wees op de man naast hem – 'een korte lezing over Canada, dan is het pauze en daarna kunt u vragen stellen over uw nieuwe vaderland. Misschien dat de heer Gerlach nog een paar vragen voor u heeft. Niet, meneer Gerlach?'

Wieger knikte, stuurs van verlegenheid.

Hij is er natuurlijk nog niet aan gewend dat de mensen naar hem kijken, dacht Maartje vertederd.

De lichten in de zaal gingen uit. De vrouw naast Maartje schoof onrustig heen en weer. 'Nieuwe vaderland! We weten nog niet eens zeker of we gaan. Eerst maar zien. We hebben nog niets beslist, hoor, Klaas. Denk ook eens aan vader en moeder. Die zullen het vreselijk vinden als we weggaan,' fluisterde ze.

'Denk aan de kinderen... en wat laten we achter,' zei haar man haastig.

'Precies, wat laten we achter,' viel een andere man hem bij.

'Vader en moeder, dat zeg ik net,' antwoordde de vrouw kribbig. 'En wie zegt dat we moeten?'

Maartje had met de vrouw te doen. Ze onderkende de vrees in haar stem. Daarna was haar aandacht bij de film.

Het landschap in Canada was prachtig, de uitgestrekte akkers met graan en de weilanden waar geen eind aan leek te komen, maakten diepe indruk op de aanwezigen.

'Het is net als Gerben zei: ze tellen daar niet op een paar hectare meer of minder,' zei de man naast Maartje begerig. 'En ze hebben daar allemaal een koelkast, Trinie! Kijk eens wat een kanjers...'

‘Wij hebben een kelder, ik hoef geen koelkast,’ zei Trinie kort.
‘Dat is niet hetzelfde. Als je eenmaal zo’n ding hebt, hoef je nooit meer een kelder, mens,’ zei haar man. Waarop Trinie machteloos haar schouders ophaalde en de rest van de film zweeg.

In de pauze hoorden Maartje en Bernice hoe Wieger verschillende mensen interviewde.

‘Kijk, daar is de Rus,’ zei Bernice en wees naar de blonde man met wie Wieger in gesprek was. ‘Een stoere rug heeft die man. Iets van: We won the war... Laten we even naar Wieger toe gaan.’ Ze liepen achter de rijen langs en vingden nog net de laatste woorden van de ‘Rus’ op.

‘Het gevaar dat ons vanuit het oosten bedreigt. Niet goed te praten natuurlijk wat Hitler heeft gedaan. Daar zijn we het allemaal over eens. Maar één ding heeft hij toch wel goed gezien: het gevaar komt van de communisten. Berlijn wordt een kruisvat!’

‘Meer een anti-Rus dus,’ fluisterde Bernice.

Er was een flits van herinnering door Maartje heen gegaan bij het horen van de lichte, warme stem. Waar had ze die eerder gehoord?

Wieger zag hen komen. Zijn gezicht klaarde op. ‘Hartelijk dank voor het gesprek,’ sloot hij hoffelijk af en liet de microfoon zakken. ‘Maartje, Bernice.’

Bijna onbewust registreerde Maartje een rug die verstrakte. De man met het blonde haar verdween tussen mensen die zich in de buurt van de microfoon ophielden en ook wel graag een woordje wilden spreken. In een radio-uitzending zitten... Dat was iets om thuis mee aan te komen.

‘Dag neef, hoe gaat het ermee? Storen we je erg? Wie was die man? Iemand uit het boerenleven?’

Wieger lachte naar Bernice en gaf zijn zusje een aai over haar haar. ‘Dag sissy, dag Bernice. Nee, dit was geen boer. Meer een soort...’ Hij sloot zijn mond en keek over zijn schouder de zaal in. Zijn blik keerde terug naar de beide meisjes.

‘Hoe is het thuis, Maartje?’

‘Prima. Ik heb een tas spullen voor je meegekregen en een cake van Fanny,’ zei Maartje.

Wieger reageerde afwezig. Hij keek de zaal weer in en pakte een kleine bandrecorder op. 'Fijn, fijn, Maartje. Eh, ik moet nog een paar mensen interviewen. Na afloop kom ik nog langs, Bernie. Maartje logeert toch bij jou?'

Bernice knikte en trok Maartje mee. Wieger liep naar een paar mensen toe. Hij zette de bandrecorder op een tafel en begon het volgende gesprek. Om hem heen groepeerde zich meteen weer een tiental mensen. De oproep van de voorzitter om pas na de pauze te roken, had resultaat gehad, want de zaal zag nu blauw van de rook.

Even later begon het programma weer. Vragen werden gesteld, maar Maartje was er niet helemaal meer bij. Ze voelde zich onrustig en beklemd. Ze wist niet waardoor. Voorzichtig keek ze om zich heen. Niets dat verschilde met het uur vóór de pauze, alleen hing er sigarettenrook. Ze verjoeg een flard die haar richting op dreef en probeerde het programma weer te volgen.

'Iedereen die een betere toekomst voor zichzelf wil bereiken, is welkom. Opleiding, afkomst doet er niet toe... Als je wilt werken, staan alle wegen open. Iedereen die gezond is en de handen uit de mouwen wil steken...'

In de zaal heerste nu overwegend enthousiasme.

Er stond iemand op. 'Die gezond is... zei u. Er is een keuring, hoe zit het daarmee?'

'Niets om over in te zitten,' zei de voorlichter. 'No other questions... zoals ze in Amerika zeggen?'

'Jawel... stel dat een van je kinderen niet helemaal gezond is. Ik heb daar iets over gehoord,' hield de ander aan.

De voorzitter wuifde de vraag weg. 'Dat moet u niet te zwaar zien. Met een griepje kom je Canada heus wel binnen. Er zijn maar een paar beperkingen. Mensen die verstandelijk niet volwaardig zijn bijvoorbeeld, worden niet toegelaten. Volgende vraag, ja u?'

Het klonk Maartje akelig bekend in de oren. Verstandelijk gehandicapten komen er niet in. Ze dacht dat ze dat nu juist achter zich hadden gelaten in de oorlog.

'Dat is me nou ook wat.' Trinie, die weer naast Maartje zat, glimlachte opgelucht. 'Hoor je dat, Klaas? Wij kunnen niet eens emi-

greren. Mensen die niet helemaal in orde zijn, mogen niet mee. Ons Truusje dus!’

Ze opende haar tas en stopte de gebruikte bekers in een theedoek onderin. ‘Dat weten we dan weer, hè? Goed dat we gegaan zijn vanavond. Nu hoeven we het niet telkens meer over emigreren te hebben.’

‘Hoezo niet emigreren? Onze Truus... daar mankeert maar zo’n kleinigheid aan. Ze is alleen een beetje langzaam. Ze bedoelen daar dat gekken niet mogen emigreren. Maar een kind dat alleen een beetje anders is dan een ander, kan best mee, hoor!’ zei haar man.

Vol sympathie keek Maartje haar buurvrouw aan.

De bezorgde trek was van haar gezicht verdwenen. Ze grabbelde wat in haar tas en haalde een foto te voorschijn. Trots toonde ze hem aan Bernice en Maartje. Er stonden vijf kinderen op, geflankeerd door pa en ma. Het waren Klaas en Trinie, maar dan jaren jonger. De kindergezichten waren wazig.

‘Ze zijn nu ouder vanzelf, maar kijk... dit is ons Truusje.’

‘Een schatje,’ prees Bernice. Maartje knikte ernstig.

‘Zeker... maar het verstand van een kind van zes. Veel meer zal het niet worden ook. Hij...’ – Trinie knikte met haar hoofd naar haar man – ‘... heeft dat nooit willen zien.’

Ze sprak tegen Maartje of ze iemand van dezelfde leeftijd voor zich had.

‘Nooit gedacht dat ik nog eens dankbaar zou zijn dat Truusje niet helemaal honderd procent is.’

Maartje knikte haar warm toe. Deze vrouw zat net zo vast aan haar familie als zijzelf.

Tevreden stopte Trinie de foto weer in haar tas en vouwde haar handen op de rieten bovenkant.

Maartje leunde achterover, maar kreeg opeens weer dat onbehaaglijke gevoel. Ze ging recht overeind zitten. ‘Er kijkt iemand naar me, Bernice. Ik weet het zeker. Ik heb de hele tijd al zo’n vervelend gevoel.’

Bernice haalde hoog haar wenkbrauwen op. ‘Oh nee. Dat heb je helemaal niet. Zo één hebben we al in de familie. Niet een tweede Emma,’ zei ze vastberaden.

‘Ik voel het,’ hield Maartje vol. Ze draaide zich om en keek de zaal

in. De meeste mensen waren druk met elkaar in gesprek. Vrouwen en mannen vormden aparte groepen. Er waren erbij die overredend spraken tegen de weifelaars.

‘Wij kunnen wel naar huis, niet?’ zei Trinie tegen haar man.

‘Wacht. Eerst zeker weten,’ verzette hij zich en stapte naar de voorzitter toe.

Even later keerde hij ontgoocheld terug.

‘Kom, we gaan.’ Hij pakte zijn vrouw bij de arm.

‘Mevrouw...’ Bernice overhandigde haar de kroezen. ‘En bedankt.’

De vrouw knikte en volgde haar man, die al bijna bij de deur was.

Bernice en Maartje keken hen na.

‘Ach...’ zei Maartje meewarig.

‘Ben je mal. Zij is dolgelukkig dat ze niet hoeft!’ Bernices ogen dwaalden door de rokerige zaal. ‘Er zit inderdaad iemand naar je te kijken. Die Rus. Beetje te oud. Wel knap! Kun je je nauwelijks beroerd bij voelen.’

Maartje draaide zich om. ‘Waar?’

‘Daar, andere kant. O, hij stapt ook op. Je ziet nog net zijn rug. Ga mee. Kun je zijn gezicht zien. Hij neemt de andere uitgang. Wieger!’ Ze zwaaide even naar haar neef en vormde met haar mond de woorden: ‘Wij gaan. Tot straks.’ Toen pakte ze Maartje bij de arm.

‘Hier, je jas. Laten we ook die andere uitgang nemen.’

Maartje werd aangestoken door Bernice en volgde haar lacherig.

Bij de trap naar beneden stonden een paar mannen te praten.

Bernice bekeek ze niet. Haar aandacht was op de trap gevestigd.

‘Allemensen, ze hadden hier weleens een betere lamp kunnen maken. Het lijkt wel of je de catacomben ingaat. Kom Maartje.’

Maartje volgde Bernice, die al bijna halverwege was en zette haar voet op de eerste tree. Opeens was daar een obstakel. Was het een stok of een been? Ze struikelde, zocht naar steun en voelde opeens de hand die haar een venijnige duw gaf. Ontzet gilte ze, tastte naar een leuning en miste. Ze viel naar beneden en zwaaide van de ene naar de andere kant. Haar schouder bonsde tegen de zijmuur, haar hoofd schuurde langs het ribbelige hout van de betimmering. Met beide handen kreeg ze één kant van de leuning te pakken, gleed nog even door en kwam tot stilstand op de elfde tree. Om haar heen was

het donker.

‘Wat doe je?’ riep Bernice onder aan de trap. ‘Wat doe je, Maartje, wat gebeurt er?’

Maartje kon geen woord uitbrengen. Ze keek naar boven. In het fletse lamplicht dat op de groep mannen boven aan de trap viel, onderscheidde ze een paar gezichten. Verschrikte, en één geamuseerd. Opeens herkende ze het gezicht. Ze hijgde. Nu wist ze weer waar ze die stem eerder had gehoord...

Het was nog oorlog. Maartjes oudste zusje Fanny werkte toen als kindermisje in Duitsland bij de joodse familie Kahn. Vóór Gideon en Ruby Kahn naar Nederland wilden vluchten, vertrouwden ze de kleine Debora toe aan Fanny, die met het meisje een latere trein nam. Gideon en Ruby werden uit de trein gehaald. Fanny reisde met Debora naar huis en liet het meisje tijdens de oorlogsjaren doorgaan voor haar eigen kind.

Na een paar maanden beschouwde iedereen op de Karmelhof het meisje als familie.

Toen kwam de dag dat het vrouwelijke deel van het gezin boodschappen gingen doen in Leevoort en zij, Maartje, wat achter was gebleven. Daar had ze die mooie lichte stem voor het eerst gehoord. ‘Debora,’ had hij zacht gezegd. ‘Debora... je vader en moeder zoeken je.’

Net op tijd wist ze dat ze niet mocht reageren. Met al haar zintuigen had ze beseft dat Debora in gevaar verkeerde. Dat hij haar, Maartje, aan had gesproken, was niet zo vreemd. Met haar donkere haar en donkerblauwe ogen leek ze meer joods dan de kleine, blonde Debora.

Hij was toch niet helemaal overtuigd geweest.

Later had er nog iemand op de Karmelhof rondgekeken. Diens optreden was autoritair geweest in plaats van beminnelijk. Alleen toen Jilles, haar broer, zijn uiterlijk beschreef, had ze geweten dat het dezelfde man was. Het hoe en waarom was een mysterie gebleven.

Maartje had nooit meer aan die gebeurtenis gedacht. Maar terwijl ze zich vastklemde aan de trapleuning, herkende ze het gevaarlijke, knappe gezicht.

Hij kon haar niet zien in het donkere trapgat. Maar de paar bonzen en haar gil, vertelden hem genoeg. Hij trok zich onopvallend terug toen een paar andere mannen naar beneden liepen om het meisje de helpende hand te bieden.

Er waren maar een paar mensen die hem konden identificeren; een paar leden van die familie Gerlach. En dat alleen maar omdat hij dat klusje destijds had onderschat. Vreemd dat hij haar juist nu tegen het lijf moest lopen. Juist nu hij uitkeek naar een nieuw leven.

Het had destijds zo gemakkelijk geleken. Een kind... Wie zou zich er druk om maken? Hij was verder altijd onzichtbaar gebleven...

Bernice snelde naar boven en pakte Maartje tegelijk met een man die vlug naar beneden was gelopen, bij haar schouders.

‘Gaat het, Maartje? Hoe kwam dat nu? Er ligt hier niet eens een looper.’

Bevend ging Maartje recht overeind staan. ‘Ik...’

‘Kom,’ zei Bernice. ‘Ga maar mee naar beneden. Of wil je terug en op Wieger wachten?’

‘Nee, niet terug.’ Kille angst overviel haar. Niet terug. Stel dat hij daar nog was.

Bezorgd pakte Bernice haar vast. ‘Kom, dan gaan we naar huis.’

‘Gaat het?’ vroeg de man die te hulp geschoten was.

‘Wie was dat... met wie stond u net te praten?’ vroeg Maartje.

Haar stem trilde en ze zuchtte diep.

‘Kassoor... Kassier... of iets dergelijks. Ik weet het niet precies,’ zei hij. ‘Denk je dat het gaat?’

‘Ja.’ Maartje zette haar voet al op de tree onder haar. ‘Bedankt.’

‘Je bent geschrokken,’ zei Bernice toen ze op straat liepen. Ze voelde Maartjes hand trillen onder haar arm.

‘Ik werd geduwd,’ zei Maartje ontdaan.

‘Hè nee,’ verzuchtte Bernice. Het was altijd zo’n opluchting voor haar geweest om naast Louise en Emma, die altijd drama’s maakten van hun belevenissen, een paar nuchtere familieleden als Fanny en Maartje te hebben. Zelfs haar moeder was altijd ongewild het middelpunt van schokkende gebeurtenissen.

‘Ik werd geduwd en ik heb hem herkend ook. Daarom... maar...’
Maartjes stem stakte.

‘Stil maar.’ Bernice duwde haar opkomende wrevel weer weg. Het was niets voor Maartje om drama’s te fantaseren. Ze stak haar arm vaster onder die van Maartje en zwiingend liepen ze naar huis.

‘Vertel maar Maartje, verhaaltjes zijn niets voor jou, dat had ik kunnen weten,’ zei Bernice toen ze terug waren op haar etage.

‘Dacht ik ook,’ zei Maartje mat. ‘Ik heb die man eerder gezien. Hij is degene die achter Debora aanzat, in de oorlog, weet je nog wel? Hebben we het toen verteld? Ja toch. Hij dacht toen dat ik Debora was. We hebben gelukkig niets laten merken. Tante Witje vooral was geweldig. Ik was nog klein, maar ik weet nog dat ik dacht: wat een mooie man. Hij is niets veranderd, want hij viel jou ook meteen op. Het komt door die lichte wenkbrouwen met dat bruine gezicht.’ ‘Hé, die mooie Rus.’ Bernice kon de ongelovige klank niet uit haar stem houden.

‘Je zegt zelf altijd dat een uiterlijk niets zegt,’ zei Maartje. Ze werd opeens korzelig. ‘Precies. Jouw mooie Rus!’

‘Weet je zeker dat hij je duwde? Ben je echt niet gewoon gestruikeld?’

Maartje klemde haar lippen op elkaar. Als Bernice haar niet wilde geloven...

‘Struikelen, dat kan een ongeluk zijn. Maar een duw in iemands rug, boven aan een trap...’ zei ze toen.

Bernice keek haar aan. De opmerking over het misleidende van een mooi uiterlijk raakte haar. Dat uitgerekend zijzelf in zo’n valkuil trapte. Ze stond op en pakte een fles kersen op sap en de cake die Maartje had meegekregen van Fanny.

‘Hier. Eten helpt bijna altijd,’ zei ze. ‘En zeker deze cake. Volgens mij heeft Fanny er hazelnoten door gedaan. Heeft ze die toch nog geraapt, ondanks die tweeling?’

Maartje knikte met volle mond. Bernice had gelijk. Terwijl je kauwde, zakten de zenuwen.

‘En waaraan herkende je hem verder?’ vroeg Bernice terwijl ze haar cake in kleine stukjes brak.

‘Zijn stem, die herkende ik het eerst. Maar ik kon hem niet thuisbrengen. En later voelde ik me zo vervelend... toen ik wist dat er

iemand naar me zat te kijken. Ik begrijp ook niet hoe hij kon weten wie ik was... ik bedoel, ik zie er nu heel anders uit dan toen ik twaalf was. Toch, Bernice?’

Ze was opeens weer het nichtje dat jaren jonger en een beetje onzeker van zichzelf was.

Bernice dacht na. ‘Toen wij naar Wieger toe gingen, stond hij met hem te praten. Wieger zei toen...’

‘Hallo Maartje... En hij wist dat ik Maartje heet. Dat heb ik hem, toen hij Debora tegen me zei, zelf verteld. U vergist zich, ik ben Maartje, heb ik gezegd,’ fluisterde Maartje. Hij herinnerde het zich. Ik zag het aan zijn rug. Hij werd opeens helemaal kaarsrecht.’

Die rug... zo’n echte stoere rug. Bernice knabbelde woedend op een hazelnoot.

Er werd gebeld. Bernice stond op en keek door een kier van het gordijn naar beneden. Lastig dat je niet kon zien wie er voor de deur stond. Dat had je met die portieken.

‘Wieger!’ zei Maartje met een blik op haar horloge.

‘Vast. Maar ik kijk voor alle zekerheid eerst voor ik opendoe,’ zei Bernice grimmig. Ze had de gebeurtenissen van de avond op een rij gezet en bedacht dat iemand die zo brutaal was om ongemerkt in een menigte iemand van een trap te duwen, er ook niet tegen op zou zien om zijn slachtoffer naar huis te volgen.

Maartjes ogen werden groot. ‘Denk je dat hij ons is gevolgd?’

‘Nee, maar we nemen gewoon geen risico.’

Er werd nogmaals gebeld. Bernice schopte haar schoenen uit en sloop op kousenvoeten naar beneden. Ze keek door het smalle ruitje in de voordeur en deed open.

‘Wieger.’

‘Dat duurde lang, zeg. Worden we wantrouwig?’ Hij stapte naar binnen.

Bernice negeerde zijn woorden. Ze stak haar hoofd naar buiten.

Er was niemand te zien. Opgelucht ging ze Wieger voor naar haar etage.

De beklemming van de oorlogsjaren had haar overvallen. Maartje was overtuigend geweest.

Vanaf de overkant van de straat keek een man naar de gesloten deur. Hij draaide zich om en verdween in het donker van de avond.

Bernice liet de school de school. Maartje zou bijna een week blijven en Bernice gaf zichzelf vakantie. Ze slenterden op hun gemak door de stad, liepen langs de grachten en langs de winkels in de Kalverstraat. Je moest nog wel bonnen hebben, maar er lag tenminste weer wat in de etalages.

Wieger liet ze de stad zien bij avond. Het Leidseplein, het Rembrandtplein. Ze gingen naar het Concertgebouw waar de Schilderij-ententoonstelling van Moussorgski werd gespeeld en een celloconcert van Poulenc.

‘Schitterend. Om zo te kunnen spelen,’ zei hij tegen Maartje.

Bernice hoorde zijn woorden. ‘Die man studeert zéker acht uur per dag. Dat moet je op kunnen brengen. En zijn familie ook. Wees maar blij dat bij jullie niemand de muziek in is gegaan,’ zei ze. ‘Wat denk je van die eindeloze loopjes die Louise zong? Dat hééft wat van ons gevraagd, en dan dat zenuwachtige gedoe voor een concert. En niemand die ons applaus geeft, neef.’

Wieger zag haar ondeugende ogen. ‘Ja, je kunt voor het familiebelang beter schilderen of zo,’ zei hij.

Wieger had, zonder Maartje in te lichten, navraag gedaan naar de man met wie hij had staan praten. De enige vrouw bij de emigratiedienst wist onmiddellijk over wie hij het had. Ze had een tijdlang met hem gesproken. Een van de weinige echt boeiende mensen van die avond. Het gros van de mannen op de voorlichtingsavonden was boer of iets dergelijks. Dit was iemand met een andere achtergrond, al was hij daar zwijgzaam over geweest.

‘Een heel apart gezicht. Ik weet wie je bedoelt. Castoors!’

‘Kassiers toch?’ Wieger wist bijna zeker dat die naam was gevallen.

‘Nee. Castoors,’ wist ze zeker. ‘Ik kan het zo voor je opzoeken. Hij vertelde niet veel over zichzelf. Het zou me niet verbazen als hij in het verzet gezeten had. ’t Was er echt een type voor. Hij was bijzonder geïnteresseerd in Canada. Die zie ik wel emigreren. Iemand waar wel een verhaal voor je in zit. Zal ik zeggen dat je naar hem gevraagd hebt?’

‘Doe maar niet.’ Wieger zat een beetje in zijn maag met het hele

geval. Maartje verzond die duw in haar rug niet.

Maar kon hij een verdenking uitspreken over iemand zonder dat hij zelf precies wist waarvan hij de man verdacht?

Ze hadden nooit meer iets van hem of iemand anders gehoord.

Debora was veilig geweest tot het eind toe. Niemand had er ooit aan getwijfeld of ze wel een kind van Fanny was.

‘Nee, laat maar!’

De vrouw was het type dat juist kleine dingen onthield.

In gedachten weefde ze een romantisch verhaal om de vraag van Wieger heen. Je hoorde vaak dat mensen die gevaarlijk werk hadden gedaan in de bezettingstijd, er niet over wilden praten. Voor zo’n radioman was zo iemand natuurlijk interessant. Ere wie ere toekomt!

Toen ze heel toevallig bij haar papieren de naam Castoors vond – natuurlijk Castoors, dacht ze – kon ze niet laten het telefoonnummer te draaien. ‘Meneer...’

De tweede donderdag van haar verblijf in Amsterdam was Maartje alleen.

Bernice wilde een paar lessen bijwonen. Die van Pieter Griffioen mocht ze eigenlijk niet missen. Ze waren de enige echt interessante ook.

‘Vermaak je je wel, Maartje?’

‘Ik wel. Ik ga naar Schellingwoude en de Oranjesluizen. Mijn vader is er ook weleens geweest. Hij zei dat dat leuk is. Je komt er met dat bootje dat achter het Centraal Station aanmeert. Daar heb ik de hele week al zin in,’ zei Maartje goedgehumeurd.

Ze stapte op lijn zestien en ging vooraan zitten. De ochtenddrukte was voorbij en het Rokin en het Damrak werden beschenen door het zonlicht. Het was koud. De mensen op straat liepen met hun schouders naar voren. Het hoofd diep in de kraag.

‘Cennntrrraalstatió. Eindpunt!’ riep de conducteur opgewekt.

Hij had nog maar een paar passagiers over. Dat kleine donkere ding vooraan en een man die gelijk met haar ingestapt was.

Maartje groette en sprong uit de tram. Ze moest om het station heen lopen, onder het viaduct door en dan op de dichtstbijzijnde

boot stappen. Het spoorviaduct was donker. Er waren geen andere voetgangers. Het water dat tussen beide rijbanen stroomde, klotste door de stroming van het IJ. De muren langs de kant waren groen uitgeslagen, en na de eerste meters was er alleen nog maar de schemer. De dikke pilaren steunden de ijzeren spoorbrug. Boven haar hoofd denderde een trein. Toen die weg was, viel er een vreemde stilte, die verbroken werd door een stem achter haar die spookachtig weerkaatste tussen de muren en het water. ‘Mááártje, Mááártje Géeérlach!’

Haar adem stokte. Een moment bleef ze staan en draaide zich om. Er was niemand. Alleen vanachter de dikke pilaar viel een lange schaduw. ‘Mááártje Géeérlach...’ De stem klonk hoog en dun.

Ze rende vooruit. Naar het licht dat een tiental meters verder op het water van het IJ scheen.

De man achter de pilaar glimlachte. Zo dapper was ze toch niet, die kleine Gerlach. Hoe ze, jaren geleden, zo pienter had kunnen reageren op zijn vraag begreep hij nog steeds niet. Eigenlijk was hij er benieuwd naar.

Die familie kon bepaald toneelspelen. Die tante... en die moeder! Hij zou gezworen hebben dat ze niets te verbergen hadden. En toch had hij later gehoord dat er inderdaad een klein kind op de Karmelhof verstopt was geweest. En niet alleen dat kind. Nog anderen ook. Die Maartje had beseft dat het kind gevaar liep en een spelletje met hem gespeeld.

Maar nu was ze tenminste bang, stelde hij tevreden vast. Jammer bijna dat hij nu wegging. Het was amusant als mensen zo bang voor je waren. Je zou er bijna verslaafd aan raken. Waarom hij dat zo prettig vond?

Vroeg een kat zich af waarom hij graag met een muis speelde? En wat waren mensen in de grond van hun hart nu anders dan dieren? In iets anders had hij nooit geloofd.

Maartje holde verder zonder om te kijken. Paniek raasde door haar heen. Ze stak over zonder goed te kijken en was niet eens dankbaar dat ze niet werd geraakt door de auto die met gierende remmen voor haar stopte.

‘Hé, zus! Ken je niet uit je doppen kijken!?’ schreeuwde de taxi-

chauffeur.

Maartje hoorde hem niet. Ze rende de dichtstbijzijnde aanlegsteiger op. Er lag een boot. Ze stapte op het dek en pas veel later vroeg ze waar de schuit naartoe voer.

Dat het de Schellingwouderboot was, vond ze een cadeau uit de hemel.

Hoofdstuk 3

Gelukkig, ze was weer thuis. Op vakantie gaan was heerlijk, terugkomen was nog prettiger. Jantine Quirijn keek naar de bundel zonlicht die door een kier van de gordijnen schuin over het bed viel. Vandaag kwam Louise terug uit Engeland. Ook Bernice en Olivier zouden vanavond thuis zijn en het hele weekend blijven.

Ze keek opzij. Als iemand haar vroeger had voorspeld dat ze ooit nog eens met een andere man in bed zou liggen, zou ze haar schouders opgehaald hebben. Vroeger... Ze dacht aan Eduard, de man op wie ze zo hopeloos verliefd was geworden; Eduard die haar vanaf het begin van hun huwelijk bedrogen had met andere vrouwen; Eduard die zo gestoord was geweest dat hij in oorlogstijd zijn eigen familie had willen verraden aan de vijand. Wat haar nog het meest dwarszat, was de schaamte om de opluchting dat haar man onder het ijs was geraakt en was verdronken. Dat ze zo kon afglijden dat ze blijdschap had gevoeld bij de dood van een naaste. Niet meer aan denken. Het leven had een keer ten goede genomen met de komst van Gijsbert Quirijn. Ze glimlachte. Heel voorzichtig gleed ze met haar wijsvinger over het profiel van de man naast haar. Straks kwamen de kinderen ook nog thuis... Haar geluk kon niet meer stuk.

Gijsbert Quirijn opende zijn ogen.

‘Wat zit jij stilletjes te genieten,’ zei hij slaperig.

‘Ik ben zo blij dat we weer thuis zijn.’

‘Vond je het dan niet leuk?’ Er klonk lichte teleurstelling door in zijn stem.

‘O Gijs, ik vond het geweldig.’ Jantine dacht aan het luxueuze hotel, de uitgebreide diners met obers die voor hen vlogen, het bezoek aan de opera. Ze vond dat ze schrikbarend verwend was.